

Środki ochrony dziecka przed osobą stosującą przemoc w rodzinie w doświadczeniu wybranych państw członkowskich Unii Europejskiej

Marzena Kordaczuk-Wąs

Collegium Civitas

Centrum Badań nad Ryzykami Społecznymi i Gospodarczymi

Problematyka środków ochrony umożliwiających separowanie osoby stosującej przemoc od dzieci jest niezwykle ważna w kontekście dbałości o ich bezpieczeństwo. Jak wynika z licznych badań, dzieci wciąż są bowiem krzywdzone za sprawą albo bezpośredniego stosowania wobec nich przemocy, albo poprzez stawianie ich w roli świadków przemocy stosowanej wobec jednej z ich osób najbliższych. Świadomość znaczącego wpływu, jaki wywierają takie doświadczenia przeżywane w dzieciństwie na całe dalsze życie dziecka sprawia, że regulacje dotyczące rozszerzania środków ochrony na dzieci dotknięte lub zagrożone przemocą stanowią istotny przedmiot badawczy. Na podstawie rezultatów badania przeprowadzonego przy zastosowaniu teoretycznej jakościowej analizy wtórnej w artykule potwierdzono ważkość wspomnianej problematyki poprzez krótkie opisanie rozmiaru zjawiska krzywdzenia dzieci przemocą domową w perspektywie światowej, a następnie zawężenie problemu do regionu europejskiego oraz państw członkowskich Unii Europejskiej. Przedstawiono również przykłady europejskich dokumentów strategicznych, regulacji oraz inicjatyw mających na celu chronienie dzieci przed przemocą domową, przygotowując czytelnika do wprowadzenia go w szczegółowszą charakterystykę środków ochrony stanowiących temat przewodni artykułu. Następnie, na przykładzie doświadczeń pochodzących z trzech wybranych państw członkowskich Unii Europejskiej, opisuje sposób stosowania nakazów ochrony dostępnych na ścieżce cywilnej, w postępowaniu karnym, a także wykorzystywania nakazów i zakazów ochronnych w tzw. nagłych sytuacjach. Materiał ten można więc uznać za zarówno wprowadzenie do problematyki, jak i źródło służące operacjonalizacji dalszych pogłębionych badań nad stosowaniem środków ochrony dzieci przed przemocą domową.

SŁOWA KLUCZOWE:

NAKAZ OPUSZCZENIA MIESZKANIA, ZAKAZ ZBLIŻANIA I KONTAKTOWANIA, ŚRODKI OCHRONY, ZAPOBIEGANIE KRZYWDZENIU DZIECKA, PRZEMOC W RODZINIE

Przemoc nieustająco dotyka dzieci w każdym wieku i we wszystkich społecznościach. Na różnych etapach swojego życia dzieci mogą jednocześnie doświadczać wielu jej rodzajów. Przyczynia się ona znacząco do powstawania u nich takich problemów jak nierówności zdrowotne i rozwojowe czy doświadczenie niesprawiedliwości społecznej. Dlatego – obok priorytetowego wdrażania działań zapobiegawczych – konieczne jest skupienie się również na strategiach oraz środkach reagowania pozwalających na skuteczne ograniczanie zagrożenia dzieci przemocą lub jej potencjalnych skutków. Do takich środków należą niezwykle istotne zakazy oraz nakazy ochrony, które mogą i powinny być wykorzystywane zarówno na gruncie krajowym, jak też szerzej w perspektywie transgranicznej, w celu odseparowywania osób stosujących przemoc od dzieci. Dlatego ciekawym problemem badawczym jest to, w jaki sposób zostało uregulowane stosowanie wspomnianych środków ochrony w Europie oraz w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej (UE).

KRÓTKO O METODOLOGII

Zgromadzenie materiału pozwalającego na sformułowanie odpowiedzi na postawione wcześniej pytanie badawcze umożliwiło wykorzystanie teoretycznej jakościowej analizy wtórnej jako metody badawczej polegającej na ponownym analizowaniu danych zebranych i przeanalizowanych przez innych autorów w ramach ich pierwotnych projektów (Corti, Thompson, 2007; Hinds, Vogel, Clarke-Steffen, 1997). W naukach społecznych istnieje znakomicie ugruntowana tradycja ponownych analiz danych ilościowych, stąd uprawione metodologicznie było również prowadzenie analiz z wykorzystaniem wtórnych danych jakościowych (Corti, Thompson, 2007). Z uwagi na ograniczony czas na przeprowadzenie kompleksowego procesu badawczego podjęto bowiem decyzję o przeanalizowaniu danych wtórnych pochodzących z dostępnych źródeł internetowych w postaci formalnych repozytoriów, które znajdują się w udostępnianych badaczom depozytach instytucji, organizacji społecznych i uniwersytetów.

Po przeprowadzeniu wnikliwej identyfikacji wymienionych źródeł danych skutocono się na takich repozytoriach jak witryny instytucji i organizacji społecznych,

opublikowane informacje oraz internetowe bazy danych zawierające raporty, statystyki rządowe, statystyki UE, komunikaty z badań, książki oraz artykuły dotyczące trzech głównych obszarów tematycznych. Pierwszy z nich dotyczył rozmiaru zjawiska krzywdzenia dzieci doświadczających lub będących świadkami przemocy w rodzinie; drugi wiązał się z kluczowymi regulacjami oraz działaniami europejskimi chroniącymi dzieci przed przemocą; a trzeci ze stosowaniem przez wybrane państwa członkowskie UE zakazów i nakazów ochrony. Materiały wyszukiwano przy użyciu dwóch różnych wyszukiwarek – google.com i yahoo.com, a także intuicyjnej internetowej platformy badawczej EBSCO, która pomaga badaczom znaleźć potrzebne im informacje. W tabeli 1 przedstawiono główne pojęcia i wyrażenia składające się na anglojęzyczną rodzinę semantyczną wyszukiwanych materiałów.

Tabela 1

Rodzina semantyczna haseł wyszukiwanych w ogólnodostępnych przeglądarkach internetowych google.com i yahoo.com oraz internetowej platformie badawczej EBSCO

Rodzina semantyczna	łączna liczba rezultatów (rekordów)	Rodzaj dostępnych źródeł danych				
		Witryny internetowe	Zestawienia statystyczne	Sprawozdania (raporty)	Raporty z badań	Artykuły naukowe
Child maltreatment phenomenon	15 640 000	24 800	56 600	131 100	210 000	134 600
Domestic violence prevention	1 780 000	201 400	702 000	1 304 000	1 090 000	965 000
Protection order regulations	2 780 000	3 999 000	1 204 000	2 050 000	410 000	275 000
Emergency barring order	98 000	22 700	42 000	65 700	47 300	75 600
Restraining order	313 000	19 900	145 000	177 000	130 000	17 000
Emergency protection order child	752 000	43 700	223 000	449 000	604 000	91 000

Źródło: oprac. własne.

Z uwagi na znaczącą liczbę uzyskanych rekordów ogólnych doprecyzowano proces wyszukiwania zawężającymi skodyfikowanymi terminami kluczowymi dla badania, włączając precyzyjne określenie miejsca pochodzenia niezbędne do uzyskania materiałów dotyczących bezpośrednio wybranych państw UE. Przy wykorzystaniu listy szczegółowych pytań przeprowadzono również normalizację wyszukiwanych danych pochodzących z różnych źródeł, co umożliwiło ich selekcję, a także późniejszy przegląd i analizę. W tabeli 2 przedstawiono zestawienie końcowej liczby starannie wyselekcjonowanych materiałów dotyczących wybranych państw, które poddano szczegółowej analizie.

Tabela 2

Zestawienie łącznej liczby wyselekcjonowanych i przeanalizowanych materiałów źródłowych dotyczących wybranych państw członkowskich UE

	Rodzaj źródeł danych				
	Witryny internetowe	Zestawienia statystyczne	Sprawozdania (raporty)	Raporty z badań	Artykuły naukowe
Austria	33	24	15	31	45
Holandia	30	17	12	24	31
Hiszpania	31	21	14	26	56

Źródło: oprac. własne.

Z kolei wspomniana analiza, a także interpretacja zgromadzonego materiału zostały przeprowadzone przy wykorzystaniu tzw. strategii indukcji fotelowej (Turner, 1997). Umożliwiła ona sformułowanie odpowiedzi na nowe pytania badawcze przy wykorzystaniu istniejących danych oraz na zaprezentowanie uzyskanych wyników w formie niniejszego artykułu.

PROBLEM KRZYWDZENIA DZIECI W ŚWIECIE

Związek między doświadczaniem przez dzieci narażone na przemoc domową zarówno przemocy fizycznej, jak i innych form maltretowania jest powszechnie znany dzięki wielu badaczom i ich pracom publikowanym na przestrzeni wielu lat. W przeglądowym przeglądzie 31 badań przeprowadzonym pod koniec lat 90. ubiegłego stulecia przy zastosowaniu uniwersalnej definicji krzywdzenia dzieci wykazano np., że mediana współwystępowania krzywdzenia dzieci i przemocy domowej wynosi ok. 40% (Appel, Holden, 1998). Występowanie takiego związku potwierdzono również w analizie 35 badań obejmujących kliniczne próbki rodzin, w których odnotowano lub podejrzewano maltretowanie dzieci, stwierdzono wykorzystywanie między małżonkami czy przypadki zgonów lub krytycznych obrażeń poniesionych przez dzieci. Większość wyników przeanalizowanych podczas tego przeglądu wskazuje bowiem, że współczynnik współwystępowania w rodzinie przemocy i maltretowania dzieci wynosi 30–60% (Edleson, 1999). Ustalenia te potwierdzają także wyniki przeglądów piśmiennictwa i różnych badań pierwotnych prowadzonych i opisywanych w piśmiennictwie amerykańskim w kolejnych latach.

Na przykład przeprowadzony kilka lat później przegląd obejmujący osiem różnych badań z udziałem prób zarówno klinicznych, jak i środowiskowych, w których zidentyfikowano występowanie przemocy domowej, a krzywdzenie dzieci zdefiniowano

jako poważną agresję ze strony rodziców, pozwolił stwierdzić, że ów zakres współwystępowania jest bardzo szeroki i obejmuje 18–67% (Jouriles, McDonald, Smith Slep, Heyman, Garrido, 2008). Również w retrospektywnych badaniach dorosłych wykazano, że prawdopodobieństwo doświadczania przez dzieci maltretowania jest znacznie wyższe, gdy w domu występuje przemoc domowa. W jednym z wielu badań dotyczących niekorzystnych doświadczeń z dzieciństwa stwierdzono bowiem, że 24% badanych przypomniało sobie, że byli narażeni na przemoc domową przed ukończeniem 18 r.ż. (Dong i in., 2004). Jednocześnie przeglądając wyniki różnych badań, można zaobserwować różnice w przytaczanych danych statystycznych.

Szacunkowe wskaźniki współwystępowania przemocy w rodzinie i krzywdzenia dzieci są na ogół wyższe, gdy są szacowane w próbach klinicznych pochodzących np. ze schronisk dla ofiar przemocy domowej, a nie w reprezentatywnych próbach populacyjnych (Carlson, 2000). Również inne kwestie metodologiczne wpływają na opisywane wskaźniki współwystępowania. Na przykład sposób definiowania przemocy domowej i znęcania się nad dziećmi różni się w poszczególnych badaniach. Różnice dotyczą również perspektywy, z jakiej opisuje się te nadużycia. Dane różnią się zależnie od tego, czy bierze się pod uwagę opinię rodziców, ocenę profesjonalistów czy opinię samego dziecka (Jouriles i in. 2008). Mimo tych wszystkich zastrzeżeń można jednak ostrożnie oszacować, że każdego roku w skali globalnej co najmniej 10–20% dzieci zostaje narażonych na przemoc (Carlson, 2000). Jaka jest z kolei szacunkowa skala dzieci krzywdzenia dzieci przemocą w perspektywie bliższej Europie?

Odpowiednie bazy danych oraz raporty zawierające wyniki badań nad rozmiarem zjawiska krzywdzenia dzieci, w tym w związku z doświadczaniem przez nie przemocy w rodzinie, są dostępne i opracowywane systematycznie również na gruncie europejskim. Pozwalają one zaobserwować, jak problem ten kształtował się na przestrzeni lat i z jakim rozmiarem zjawiska mamy do czynienia w ostatnich latach.

SYTUACJA W REGIONIE EUROPEJSKIM

Analiza danych zawartych w europejskiej bazie danych dotyczącej śmiertelności w regionie europejskim Światowej Organizacji Zdrowia (WHO)¹ pozwala stwierdzić, że w latach 2010–2014 wskaźniki zabójstw dzieci spadły o 11% w stosunku

1 Region europejski WHO składa się z 53 państw rozciągających się od zachodniego wybrzeża Grenlandii do wybrzeży Pacyfiku Federacji Rosyjskiej oraz od Morza Śródziemnego do Morza Bałtyckiego, włączając wszystkie państwa członkowskie Unii Europejskiej.

do lat wcześniejszych (European mortality database [MDB], 2017). Co ciekawe, mimo tego ogólnego spadku wskaźniki były jednak wyższe u dzieci w wieku poniżej 4 r.ż. niż w grupach obejmujących starsze przedziały wiekowe (Sethi i in., 2013). Maltretowanie dzieci, rozumiane jako znęcanie się i zaniedbywanie przez rodziców i opiekunów najczęściej w domu, ale także w szkołach i domach dziecka, prowadziło co roku do przedwczesnej śmierci co najmniej 850 dzieci poniżej 15 r.ż. Liczba ta może być jednak zaniżona z uwagi na to, że nie wszystkie zgony z powodu maltretowania były odpowiednio rejestrowane. Ponadto zgony to jedynie wierzchołek góry lodowej, a krzywdzenie dzieci wiąże się również z wieloma innymi nadużyciami (WHO Regional Committee for Europe, 2014). Z innych dane wynika bowiem, że każdego roku 18 mln dzieci w Europie cierpi z powodu wykorzystywania seksualnego, 44 mln z powodu przemocy fizycznej, a 55 mln z powodu przemocy emocjonalnej (Sethi i in., 2018). I choć najnowszy raport dotyczący przemocy wśród młodzieży, wśród partnerów intymnych oraz problemu maltretowania dzieci pokazuje, że w regionie dokonuje się postęp, to wysiłki te wciąż nie są wystarczające, aby całkowicie wyeliminować przemoc wobec dzieci (WHO Regional Office for Europe, 2021). Szczególnie, że ich i tak już trudną sytuację pogarsza pandemia COVID-19, która sprzyja ponownemu wzrostowi problemu krzywdzenia.

Z ostatnich danych wynika bowiem, że podczas pandemii odnotowuje się wzrost przemocy wobec dzieci. Zamykanie szkół i nauka zdalna oraz konieczność utrzymywania dystansu, a nawet całkowitego odseparowania się od innych ludzi, nierzadko powodują poważne konsekwencje dla zdrowia psychicznego rodzin. Ta sytuacja z kolei w połączeniu z jednoczesnym ograniczeniem dostępu do mechanizmów i instytucji pomocowych naraża na większe ryzyko przemocy wobec dzieci (WHO Regional Office for Europe, 2021). Również nierówności spowodowane znacznym ograniczeniem, a nawet utratą dochodów w wielu gospodarstwach domowych czy ogólnie trudna sytuacja gospodarcza w znaczący sposób przekładają się na nasilenie stresu i niepokoju w wielu rodzinach, a tym samym znacznie zwiększają ryzyko krzywdzenia dzieci.

Dlatego obecnie bardziej niż kiedykolwiek nadszedł czas, aby zarówno rządy, jak i społeczeństwa obywatelskie intensyfikowały oraz usprawniały działania podejmowane w celu zapobiegania przemocy wobec dzieci, a także w zakresie stosowania środków ochrony dostępnych w obowiązujących regulacjach. Szczególnie, że gospodarcze konsekwencje pandemii będą się utrzymywać jeszcze długo po jej wygaszeniu.

WYSIŁKI REGIONU EUROPEJSKIEGO NA RZECZ OCHRONY DZIECI PRZED PRZEMOCĄ

Przeprowadzona analiza pozwoliła również stwierdzić, że spośród dostępnych licznych dokumentów podkreślających konieczność działania na rzecz zapobiegania i ograniczania krzywdzenia dzieci na szczególną uwagę zasługują dwa dokumenty strategiczne, które z całą pewnością nadały kształt rozwiązaniom związanym ze środkami ochrony obowiązującym obecnie w Europie.

Pierwszy z nich to Globalny Raport Statusu Zapobiegania Przemocy datowany na rok 2014, w którym to Sześćdziesiąte siódme Światowe Zgromadzenie Zdrowia (*Sixty-seventh World Health Assembly*) zażądało sporządzenia globalnego planu działania w zakresie zapobiegania przemocy wskazującego obszary wymagające szczególnej uwagi (Butchart, Mikton, Dahlberg, Krug, 2014). Zaproponowano w nim wiele działań specjalnie dostosowanych do potrzeb regionu europejskiego WHO, które dotyczyły intensyfikacji zapobiegania przemocy i reagowania na nią w państwach członkowskich. Światowa Organizacja Zdrowia wraz z państwami członkowskimi podkreśliły w nim bowiem m.in. konieczność poprawy egzekwowania i jakości istniejących przepisów chroniących osoby doświadczające przemocy (Mitis, Sethi, Crispino, Galea, 2014).

Z kolei skupiając szczególną uwagę na dzieciach, w tym samym roku przygotowano również drugi ze wspomnianych dokumentów strategicznych. Jest to plan działania na rzecz zapobiegania maltretowaniu dzieci zatytułowany *Inwestowanie w dzieci: europejska strategia zdrowia dzieci i młodzieży 2015–2020 (Investing in children: the European child maltreatment prevention action plan 2015–2020)*, który promuje zarówno działania na poziomie populacji ogólnej, jak i ukierunkowane, selektywne podejścia do grup wysokiego ryzyka. Wzywa on do sięgania po dostępne środki służące ograniczaniu ryzyka maltretowania dzieci i jego konsekwencji. Podkreśla również konieczność skupienia się na działaniach sprzyjających tworzeniu bezpiecznego środowiska rodzinnego. Rodziny z dysfunkcjami domowymi, takie jak te, w których występuje przemoc, powinny być znane służbom, które odgrywają główną rolę w nadzorze nad nimi (WHO Regional Office for Europe, 2014). Oznacza to, że integralną częścią planu działania dotyczącego przemocy w rodzinie powinny być również interwencje podejmowane przy wykorzystaniu środków ochrony umożliwiających skuteczne ograniczenie zagrożenia bezpieczeństwa dzieci.

UNIA EUROPEJSKA WOBEC OCHRONY DZIECI PRZED PRZEMOCĄ

Chociaż tworzenie i funkcjonowanie systemów ochrony dzieci należy przede wszystkim do obowiązków poszczególnych państw, Unia Europejska również odgrywa ważną rolę w ich ustanawianiu i doskonaleniu oraz jest aktywnie zaangażowana w ochronę dzieci przed przemocą. W tym celu już od lat podejmuje wiele inicjatyw. Jest to ważne, gdyż działania unijne bezpośrednio wpływają na odpowiednie przepisy i politykę wprowadzane następnie przez państwa członkowskie.

Zapobieganie i zwalczanie przemocy wobec dzieci, a także zapewnianie im ochrony stanowi jeden z obszarów tematycznych strategii UE na rzecz praw dziecka, która wskazuje działania unijne wspierające tworzenie warunków do rozwoju wolnego od przemocy. Dzieci mogą doświadczać przemocy, a także być jej świadkami, stąd strategia podkreśla znaczenie krajowych systemów ochrony i wskazuje kierunki działań umożliwiających dzieciom zarówno wzrastanie bez przemocy, jak i ich wyzwalenie z przemocy domowej. W ramach opisywanej strategii Komisja wspiera inicjatywy mające na celu wzmacnianie zintegrowanych systemów ochrony dzieci, w tym środków stawiających dziecko w centrum uwagi (European Commission, EU Strategy, 2021; European Commission, The European Union's Plan, 2021). To podejście wiedzy z kolei do strategicznych unijnych inicjatyw tworzących grunt do ograniczania przemocy wobec dzieci poprzez egzekwowanie prawa i wdrażanie środków ochrony w nim zagwarantowanych.

Przykładem takiej inicjatywy jest pakiet INSPIRE² tworzący wybraną grupę strategii opartych na najlepszych dostępnych dowodach, które pomagają koncentrować się na programach i działaniach prewencyjnych o największym potencjale w zakresie ograniczania przemocy wobec dzieci. Wśród siedmiu strategii zawartych w pakiecie niezwykle ważne jest właśnie wdrażanie i egzekwowanie prawa (World Health Organization, 2016). Działania akcentowane w tym podejściu jako skuteczne w ochronie dzieci i innych osób doświadczających przemocy obejmują polityki, standardy oraz procedury, które m.in.:

2 Światowa Organizacja Zdrowia zainicjowała przygotowanie pakietu INSPIRE we współpracy z wieloma agencjami posiadającymi długie doświadczenie w tworzeniu spójnego, opartego na dowodach podejścia do zapobiegania przemocy wobec dzieci. *Pakiet INSPIRE WHO Europe to oparte na dowodach źródło, które wspiera państwa zaangażowane w zapobieganie przemocy wobec dzieci i reagowanie na przemoc poprzez określenie siedmiu skutecznych strategii.* Więcej na: <https://inspire-strategies.org/inspire-seven-strategies-ending-violence-against-children>.

- zapobiegają zastraszaniu lub odwetowi ze strony sprawcy przemocy;
- zachęcają do podjęcia natychmiastowych działań, w tym zatrzymania sprawcy, jeśli jest to konieczne do zapewnienia bezpieczeństwa dzieci;
- umożliwiają usunięcie domniemanych sprawców z pozycji umożliwiających kontrolę lub władzę nad ofiarą bądź jej rodziną;
- zapewniają tymczasowe lub stałe odseparowanie sprawcy przemocy, a także ochronę i opiekę nad dziećmi, których bezpieczeństwo jest zagrożone;
- wzmacniają egzekwowanie zakazu zbliżania się domniemanych sprawców przemocy do swoich ofiar (World Health Organization, 2018).

Ten pokrótce opisany pakiet podkreśla znaczenie mechanizmów ochrony, które mają na celu zapewnienie wsparcia na tzw. pierwszej linii, zminimalizowanie stopnia krzywdzenia, a także zapobieganie wtórnej wiktyimizacji. I chociaż to zwykle rodziny są wspierane w roli głównego opiekuna, a podstawowa pozycja rodziny w ochronie dzieci jest uznawana i powszechnie wspierana, to wspomniane strategie mają na celu ograniczanie zagrożenia, które może pochodzić z wewnątrz rodziny dotkniętej przemocą.

ŚRODKI OCHRONY W ŚWIETLE DOKUMENTÓW MIĘDZYNARODOWYCH I EUROPEJSKICH

Należy podkreślić, że nie tylko kobiety będące ofiarami przemocy domowej, ale także ich dzieci, mają prawo do szczególnego wsparcia oraz ochrony ze względu na wysokie ryzyko wtórnej i ponownej wiktyimizacji, a także zastraszania i działań odwetowych ze strony sprawcy. Na przykład zarówno Konwencja praw dziecka³ (KPD), jak i Karta praw podstawowych⁴ nakładają na państwa członkowskie obowiązek ochrony dzieci przed przemocą (Convention on the Rights of the Child, 1989; Official Journal of the European Union, 2012). Konwencja określa jako standard, że wszystkie postępowania powinny być zgodne z zasadą najlepiej pojętego interesu dziecka (art. 3 ust. 1 KPD), co daje dzieciom prawo do życia przede wszystkim w ich

3 Convention on the Rights of the Child, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49 (United Nations, Treaty Series, vol. 1577, p. 3).

4 Charter of Fundamental Rights of the European Union (Official Journal of the European Union 2012/C 326/02).

rodzinach. Oznacza to zrównoważone wspieranie rodziców z jednoczesnym obowiązkiem podjęcia odpowiednich środków prawnych, administracyjnych, socjalnych i wychowawczych w celu ochrony dzieci będących pod opieką rodziców, opiekunów prawnych lub innych osób przed wszelkimi formami przemocy. Reagowanie na maltretowanie dzieci zaczyna się zatem od środków ochrony, a nie od prawa karnego (European Commission, 2010). Dlatego wszystkie dzieci, podobnie jak osoby dorosłe doświadczające przemocy, powinny mieć równy dostęp do krajowych systemów ochrony i możliwość sprawnego z nich korzystania.

Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (Konwencja stambulska)⁵ już w preambule podkreśla, że dzieci są ofiarami przemocy domowej również jako świadkowie przemocy w rodzinie. Jednocześnie Konwencja jest pierwszym traktatem międzynarodowym, który zawiera szczególnie obowiązek ochrony przed przemocą poprzez nakazy ochrony. Ustanawia ona obowiązek zapewnienia przez państwa-strony ochrony zarówno osób doświadczających przemocy domowej, jak też osób na nią narażonych. Artykuły 52 i 53 Konwencji wymieniają takie środki ochrony jak nakaz natychmiastowego opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, zakaz zbliżania się do tego mieszkania i jego bezpośredniego otoczenia, a także zakaz kontaktowania się przez osobę stosującą przemoc z ofiarą lub osobą zagrożoną przemocą (Council of Europe, 2011). Międzynarodowe instrumenty prawne i orzecznictwo przykładają znaczną uwagę do wymienionych środków ochrony stanowiących istotną część systemu ochrony przed przemocą domową, którą państwa-strony muszą zapewniać.

W kontekście przytaczanego art. 52 Konwencji stambulskiej wszystkie osoby powinny być chronione bez względu na ich związek lub pokrewieństwo ze sprawcą. Możliwe – a nawet konieczne – jest też rozszerzenie ochrony na dzieci osób doświadczających przemocy, np. poprzez zakaz wstępu sprawcy do szkoły lub placówki opiekuńczej (Logar, Niemi, 2017). Wytyczne w tym zakresie zawiera art. 31 Konwencji, stanowiąc, że państwa-strony są zobowiązane do podjęcia niezbędnych środków ustawodawczych lub innych w celu zapewnienia, że wykonywanie jakichkolwiek praw do odwiedzin lub opieki nie zagraża prawom i bezpieczeństwu osoby doświadczającej przemocy lub dzieci (Council of Europe, 2011). Względy dotyczące bezpieczeństwa osób doświadczających przemocy i dzieci mają zatem mieć pierwszeństwo przed kontaktem z dziećmi.

5 The Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Istanbul Convention) (Council of Europe Treaty Series - No. 210).

Warto w tym miejscu również krótko wspomnieć o dwóch regulacjach uzupełniających ten obowiązek i zobowiązujących państwa członkowskie UE do uznawania nakazów ochrony wydanych w innych państwach członkowskich UE. Mowa tu o mianowicie dyrektywie w sprawie Europejskiego Nakazu Ochrony⁶ oraz rozporządzeniu (UE) w sprawie wzajemnego uznawania środków ochrony w sprawach cywilnych⁷ (European Parliament and The Council, 2011, 2013), które umożliwiają transgraniczną egzekucję takich nakazów między państwami członkowskimi. Oba instrumenty weszły w życie w 2015 r. i choć odzwierciedlają różnice w stosowaniu przez państwa członkowskie krajowych środków ochrony mogących mieć charakter cywilny, karny lub administracyjny, to wspólnie mają na celu zapewnienie wszystkim osobom doświadczającym przemocy możliwości uznania środków ich ochrony w dowolnym państwie członkowskim UE. Dzięki nim ogólna unijna ochrona osób doświadczających przemocy domowej nabrała mocy prawnej.

Zgodnie z rozporządzeniem środków ochrony oznacza każdą decyzję – niezależnie od jej nazwy – która została wydana przez organ państwa pochodzenia będącego państwem członkowskim zgodnie z jego prawem krajowym, nakładającą na osobę stwarzającą zagrożenie określony obowiązek w celu ochrony innej osoby, gdy jej integralność fizyczna lub psychiczna może być zagrożona. Wśród tych obowiązków wymienia się zakaz lub przepis dotyczący wchodzenia do miejsca, w którym osoba podlegająca ochronie zamieszkuje, pracuje lub regularnie je odwiedza lub w nim przebywa, zakaz lub uregulowanie kontaktu z osobą podlegającą ochronie, w tym za pośrednictwem telefonu, poczty elektronicznej lub zwykłej, faksu lub w jakikolwiek inny sposób, a także zakaz lub przepis dotyczący zbliżania się do osoby podlegającej ochronie na odległość mniejszą niż wskazana w zakazie (European Parliament and The Council, 2013).

STOSOWANIE ŚRODKÓW OCHRONY W EUROPIE I WYBRANYCH PAŃSTWACH CZŁONKOWSKICH

Zainteresowanie nakazami ochrony w europejskich państwach członkowskich zyskało nowy impuls z uwagi na opisaną wcześniej inicjatywę Europejskiego Nakazu

6 Directive 2011/99/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the European protection order (Official Journal of the European Union, 2011/338/2).

7 COMMISSION IMPLEMENTING REGULATION (EU) No 939/2014 of 2 September 2014 establishing the certificates referred to in Articles 5 and 14 of Regulation (EU) No 606/2013 of the European Parliament and of the Council on mutual recognition of protection measures in civil matters (Official Journal of the European Union, 2013/181/4).

Ochrony. Wszystkie europejskie państwa członkowskie mają możliwość stosowania środków ochrony, jednak nadal istnieją poważne obawy co do ich wdrażania (European Commission, 2010). Przeprowadzona analiza wskazuje, że wciąż dostępnych jest niewiele danych i badań na temat praktycznego stosowania środków ochrony. Dlatego warto przyjrzeć się bliżej, w jaki sposób wybrane państwa członkowskie UE wykonują środki ochrony, szczególnie w odniesieniu do dzieci doświadczających przemocy domowej oraz nią zagrożonych.

Analiza zgromadzonego materiału wtórnego pozwala stwierdzić, że we wszystkich państwach członkowskich UE wdrożono jakąś formę nakazu ochrony związanego z przemocą domową, głównie w celu przeciwdziałania ponownej wiktyimizacji. Wszystkie państwa członkowskie przewidują bowiem stosowanie nakazów ochrony w sprawach karnych, a także środków ochrony dostępnych na drodze cywilnej (Van der Aa, Niemi, Sosa, Ferreira, Baldy, 2015). Natomiast zakazy i nakazy związane z nagłymi wypadkami dostępne są tylko w części tych państw. Mogą być one nałożone natychmiast – niezależnie od zarówno woli ofiary, jak i postępowania karnego – i skutkują m.in. usunięciem osoby stosującej przemoc z domu rodzinnego na ograniczony czas, podczas którego ofiara może ubiegać się o przedłużoną ochronę. Są one zazwyczaj dostępne tylko dla osób doświadczających przemocy, które dzielą wspólne gospodarstwo domowe z osobą stosującą przemoc lub mieszkają z tą osobą. W większości państw członkowskich, gdy przemoc dotyka nie tylko partnera, ale jest również stosowana wobec dzieci, nakazy ochrony cywilnej i karnej mogą zostać rozszerzone na dzieci. Z kolei w przypadku nakazów nakładanych w nagłych przypadkach dzieci są automatycznie uwzględniane w prawie wszystkich państwach członkowskich (Van der Aa i in., 2015).

Należy również zauważyć, że w sytuacji natychmiastowej ochrony dziecka przed zagrożeniem w zdecydowanej większości państw członkowskich ramy prawne dają jednemu lub większej liczbie organów administracyjnych uprawnienia do podejmowania środków nadzwyczajnych bez zgody rodziców. Prawo dotyczące ochrony dzieci obejmuje wszystkie osoby w wieku 18 lat i młodsze. Jedynie Malta ustala dolną granicę wieku na 16 lat. Wszystkie państwa członkowskie mają ramy prawne, które zezwalają na separowanie osoby stosującej przemoc od dziecka w sytuacji zagrożenia poprzez przenoszenie dziecka i krótko- lub długoterminowe umieszczanie go w bezpiecznym miejscu, a także zawieszenie lub odebranie praw rodzicielskich. Z kolei możliwość separowania osoby stosującej przemoc i zagrażającej dziecku poprzez nakaz natychmiastowego opuszczenia mieszkania jest dostępna w większości państw członkowskich UE (European Commission, 2010). Jednocześnie sytuacja jest bardziej złożona, gdy przemoc kierowana jest bezpośrednio jedynie wobec

partnera, bez naruszenia integralności fizycznej, seksualnej lub psychicznej dziecka. Chociaż w takich okolicznościach dzieci doznają krzywdy, będąc świadkami znęcania się nad rodzicem, to z zasady nie muszą być objęte nakazem ochrony (Van der Aa i in., 2015).

Zgromadzony materiał badawczy pozwala również przyjrzeć się praktykom w zakresie stosowania środków ochrony wobec dzieci w wybranych krajach członkowskich UE. Ich krótka charakterystyka rozpoczyna się od państwa, które jako pierwsze w Europie wprowadziło środki ochrony związane z nagłymi sytuacjami stosowane w trybie interwencyjnym przez policję.

Austria

W Austrii ochrona osób doświadczających przemocy jest regulowana głównie za pomocą cywilnych nakazów tymczasowych obowiązujących maksymalnie 12 miesięcy i możliwych do przedłużenia w przypadku ich naruszenia. Postępowanie karne daje również pewne możliwości ochrony, choć nie jest to środek podstawowy. Ochrona długoterminowa musi być zapewniona głównie przez sądy cywilne. Natychmiastowy środek ochrony separujący osobę stosującą przemoc od rodziny może natomiast nałożyć policja (Van der Aa, 2012). Kto może ubiegać się o ochronę?

Austriackie prawo chroni z urzędu w ostrej fazie przemocy, a następnie daje osobie doświadczającej przemocy możliwość zadecydowania, czy chce dalszej ochrony czy nie. Na wspomnianym kolejnym etapie uprawniona do ubiegania się o nakaz ochrony sądowej jest jedynie osoba bezpośrednio doświadczająca przemocy. Chociaż z dwoma wyjątkami. Jeśli bowiem osobą doświadczającą przemocy jest dziecko, tj. osoba poniżej 18 r.ż., wówczas rodzic niestosujący przemocy może ubiegać się o zastosowanie środka ochrony w imieniu dziecka. Drugi wyjątek dotyczy Urzędu ds. Młodzieży, który również może złożyć wniosek o nakaz ochrony, jeśli dziecko pozostaje w niebezpieczeństwie w związku z przemocą (Logar, Niemi, 2017). W jakich miejscach i w jaki sposób ofiary są chronione?

Do września 2013 r. nakaz ochrony dotyczył jedynie domu i najbliższego otoczenia osoby doświadczającej przemocy. Po 2013 r. policja zyskała jednak uprawnienie do wydania sprawcy zakazu wstępu do szkoły lub przedszkola, jeśli bezpieczeństwo dziecka jest zagrożone. Jednocześnie nie ma znaczenia, czy do przemocy lub groźby przemocy dochodzi w domu, w miejscu publicznym lub innym miejscu. Policyjny nakaz ochrony może być także wykorzystywany do ochrony kobiet i dzieci przebywających w schronisku dla kobiet (Logar, Niemi, 2017). Jednocześnie z uwagi

na prawa rodzicielskie sytuacja dzieci objętych nakazami ochrony musi nadal być szczegółowo badana. Nakazy można bowiem nałożyć jedynie wtedy, gdy istnieją czynniki wskazujące na bezpośrednie zagrożenie ich bezpieczeństwa (Van der Aa i in., 2015).

Holandia

Działania mające na celu zapobieganie przemocy wobec kobiet i ich dzieci mają w Holandii długą historię sięgającą lat 70. XX w. Choć już wówczas niektóre schroniska dla kobiet korzystały z tymczasowego nakazu ochrony cywilnej jako środka służącego separowaniu agresywnego partnera od osoby, wobec której stosował przemoc, to dopiero po kampanii reklamowej przeprowadzonej na początku lat 80. nakaz ochrony dostępny na ścieżce cywilnej stał się popularny jako strategiczny środek ochrony kobiet (Van der Aa, 2010). Holenderskie prawo przewiduje także nakazy ochrony w postępowaniu karnym. Są one powszechnie stosowane na etapie postępowania przygotowawczego w celu ochrony osób doświadczających przemocy w rodzinie, ale również są dostępne na etapie skazania. Nakazy te są głównie regulowane w przepisach ogólnych. Jedynym wyjątkiem jest krótkoterminowy nakaz opuszczenia mieszkania i zbliżania się, który podlega prawu administracyjnemu. Został on uregulowany w ustawie poświęconej przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie i wprowadzony w życie w 2009 r. (Logar, Niemi, 2017). Z kolei w przypadku środków ochrony stosowanych w nagłych sytuacjach, na mocy administracyjnej ustawy o tymczasowym zakazie zbliżania, osoby dopuszczające się lub co do których istnieje przypuszczenie, że dopuszczają się przemocy domowej, mogą zostać tymczasowo usunięte z domu rodzinnego, wraz z zakazem zbliżania się do niego (Van der Aa i in., 2015). Kto może ubiegać się o ochronę?

W prawie cywilnym tylko osoby doświadczające przemocy mogą ubiegać się o cywilne nakazy ochrony. Osoby te mogą również wystąpić o krótkoterminowe nakazy opuszczenia mieszkania i zakazy zbliżania się, choć w praktyce to zwykle policja ocenia na miejscu zdarzenia, czy krótkoterminowy nakaz może zostać wykorzystany. Z kolei burmistrz lub zastępca prokuratora podejmuje decyzję o zastosowaniu tego środka. Te same zasady obowiązują w przypadku środków orzekanych w postępowaniu karnym (Van der Aa, 2012). Należy podkreślić, że w Holandii dzieci nie są automatycznie włączane do cywilnych nakazów ochrony. Osoba wnioskująca musi wystąpić z dodatkowym wnioskiem o rozszerzenie na nie nakazu. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku nakazów orzekanych w postępowaniu karnym, które

nie obejmują automatycznie dzieci. Muszą one wyraźnie wskazywać, że zostały rozszerzone również na dzieci. Z kolei środki ochrony stosowane w sytuacjach nagłych, czyli tzw. krótkoterminowe nakazy opuszczenia mieszkania i zakazu zbliżania automatycznie obejmują dzieci mieszkające w domu rodzinnym sprawcy. Jeżeli burmistrz lub zastępca prokuratora podejrzewają, że dochodzi do znęcania się nad dzieckiem, przed wydaniem krótkoterminowego nakazu muszą skonsultować się z Agencją ds. Opieki nad Młodzieżą (Van der Aa, 2022). W jakich miejscach i w jaki sposób ofiary są chronione?

Krótkoterminowe nakazy dotyczące nagłych przypadków wymagają, aby pozwany opuścił i przebywał z dala od miejsca zamieszkania zarówno osoby doświadczającej przemocy, jak i dzieci pozostających na jej utrzymaniu. Taki nakaz może zawierać terminy, w jakich zabrania się osobie stosującej przemoc kontaktowania się z chronionymi osobami (Van der Aa, 2022). Jeśli jednak osoba ta ma prawo do odwiedzania dzieci, wówczas nakaz ochrony obowiązujący jedynie wobec partnerki (ofiary przemocy) może te prawa uwzględniać. Na przykład formułując zakaz w taki sposób, aby nie naruszał on prawa do odwiedzin dzieci, lub w sposób, który w pewnym stopniu nadal pozwala sprawcy na kontakt z dziećmi. Jeśli natomiast nakaz ochrony obejmuje zarówno partnerkę (ofiary przemocy), jak i jej dzieci, wówczas może on pozbawiać osobę stosującą przemoc prawa do ich odwiedzin (Van der Aa, 2022).

Hiszpania

W Hiszpanii najważniejszą regulację stanowi szczególny nakaz ochrony dla ofiar przemocy ze względu na płeć wprowadzony ustawą 27/2003 z dnia 31 lipca 2003 r., która ustanawia kompleksowy status ochronny obejmujący środki zapobiegawcze w sprawach cywilnych i karnych oraz środki wsparcia i ochrony socjalnej. Regulacja ta po uzupełnieniu przepisem z 2004 r. dotyczącym kompleksowych środków ochrony przed przemocą ze względu na płeć i nadal obowiązuje. Hiszpański nakaz ochrony ujednocila różne instrumenty obrony i ochrony osób pokrzywdzonych przestępstwem przemocy w rodzinie. Jego intencją jest, by za pomocą szybkiej i prostej procedury sądowej mającej miejsce jeszcze przed wstępnym dochodzeniem sądowym, przyznać takim osobom kompleksową ochronę, która łączy w skoordynowany sposób środki zapobiegawcze o charakterze zarówno cywilnym, jak i karnym. Kompleksowość oznacza, że jedno orzeczenie sądu obejmuje środki ograniczające swobodę poruszania się sprawcy przestępstwa związanego z przemocą w rodzinie w celu zapobieżenia jego zbliżania się do ofiary oraz zapewniające bezpieczeństwo i ochronę prawną zarówno jej, jak i jej całej rodzinie, bez konieczności oczekiwania

na formalne zakończenie małżeństwa na drodze cywilnej (Freixes, 2022). W jaki sposób chronione są ofiary?

W Hiszpanii ustanowiono wyspecjalizowane sądy ds. przemocy ze względu na płeć, które są uprawnione do wydawania zintegrowanych środków ochrony na mocy prawa karnego lub cywilnego, włączając nakazy opuszczenia mieszkania i zakazu zbliżania się w nagłych wypadkach. Sądy te są one dostępne przez całą dobę, gdyż nakazy dotyczące nagłych przypadków muszą zostać wydane w ciągu 72 godzin od zgłoszenia incydentu. Te nagłe krótkoterminowe nakazy mogą przybierać formę zakazu kontaktu, zakazu zbliżania się lub wstępnego przyznania prawa do opieki nad dziećmi osobie doświadczającej przemocy i zwykle obowiązują przez 30 dni z możliwością przedłużenia (Freixes, 2022). Należy podkreślić, że sędzia zawsze bierze pod uwagę, czy w rodzinie dotkniętej przemocą są dzieci, i ocenia konieczność automatycznego rozszerzenia środków ochrony również na nie (Freixes, 2022). W Hiszpanii uznaje się bowiem, że dzieci będące świadkami przemocy są zagrożone przemocą (Logar, Niemi, 2017). Co ciekawe, w Hiszpani o nakazy ochrony związane z procedurą karną może wystąpić nie tylko prokurator, ale także osoba doświadczająca przemocy, policja, pracownicy socjalni, a nawet krewni ofiary (Van der Aa i in., 2015).

PODSUMOWANIE

Całość zgromadzonego i przeanalizowanego materiału badawczego zaprezentowanego w artykule pozwala na sformułowanie pewnych głównych spostrzeżeń. Kiedy mowa jest o przemocy w rodzinie, wciąż najszybciej problem ten jest kojarzony z negatywnymi doświadczeniami osób dorosłych dotkniętych przemocą. Dzieje się to w naturalny sposób, gdyż najczęściej – chociaż nie wyłącznie – przemocy domowej dopuszcza się mężczyzna wobec kobiety. Tymczasem z przeglądu piśmiennictwa obejmującego badania prowadzone na przestrzeni wielu lat wynika, że problem ten niezmiennie dotyka dzieci na całym świecie i według ostrożnych szacunków co najmniej 10–20% dzieci każdego roku zostaje narażonych na przemoc we własnej rodzinie. Z kolei zawężając dostępne dane statystyczne do Europy, można wyrazić w liczbach, że w regionie tym aż 18 mln dzieci cierpi z powodu wykorzystywania seksualnego, 44 mln – z powodu przemocy fizycznej, a 55 mln – z powodu przemocy emocjonalnej. Już i tak trudną sytuację dzieci pogarszają jeszcze takie kryzysy, takie jak pandemia, która pogłębia nierówności społeczne i naraża na zaostrzenie przemocy w rodzinach odizolowanych od instytucji pomocowych. Ważne jest więc systematyczne uświadamianie, że nawet jeśli dzieci nie doświadczają przemocy domowej bezpośrednio, to samo bycie jej świadkiem znacząco wpływa na ich zdrowie fizyczne

i emocjonalne. Należy również podejmować nieustające wysiłki, które pozwolą zintensyfikować i usprawnić zarówno działania zapobiegające przemocy wobec dzieci, jak i stosowanie środków ochrony dostępnych w regulacjach obowiązujących aktualnie w Europie.

Analizując działanie systemów krajowych, warto spojrzeć na dostępne rozwiązania z szerszej perspektywy. Na poziomie międzynarodowym i europejskim są bowiem dostępne zarówno dokumenty strategiczne, jak i regulacje prawne wskazujące kierunki oraz wyznaczające ramy dla prawa krajowego. Chociaż bowiem tworzenie i skuteczne funkcjonowanie systemów ochrony dzieci należy do obowiązku poszczególnych państw członkowskich, to UE odgrywa ważną rolę w formułowaniu odpowiednich przepisów i polityki wprowadzanej przez nie w życie. Podsumowując dostępne istotne dokumenty strategiczne, warto zwrócić uwagę np. na *Globalny Raport Statusu Zapobiegania Przemocy*, który proponuje wiele działań pozwalających zintensyfikować zapobieganie przemocy i reagowanie na nią w państwach członkowskich. Równie istotny jest plan działań na rzecz zapobiegania maltretowaniu dzieci, w którym wzywa się do większej prewencyjnej roli powszechnie dostępnych usług służących ograniczaniu maltretowania dzieci i jego konsekwencji. Z kolei pakiet INSPIRE obejmuje strategie pomagające koncentrować się na programach i działaniach prewencyjnych o największym potencjale w zakresie ograniczania przemocy wobec dzieci, wśród których istotne miejsce zajmuje strategia dotycząca wdrażania i egzekwowania prawa. Podkreśla on znaczenie mechanizmów ochrony, które mają na celu zminimalizowanie stopnia krzywdzenia dzieci, a także zapobieganie ich wtórnej wiktyimizacji. Strategia ta spójna jest więc z takimi dokumentami międzynarodowymi jak KPD, a także Karta praw podstawowych, które nakładają na państwa członkowskie obowiązek ochrony dzieci przed przemocą i podkreślają, że reagowanie na maltretowanie dzieci powinno zaczynać się właśnie od stosowania dostępnych środków ochrony, a nie od prawa karnego. Idąc dalej, obecne europejskie rozwiązania wyprowadzone są również z Konwencji stambulskiej mówiącej o szczególnym obowiązku ochrony przed przemocą poprzez nakazy ochrony. Ustanawia ona wręcz obowiązek zapewnienia przez państwa-strony ochrony osób zarówno doświadczających przemocy domowej, jak i na nią narażonych. Analiza zgromadzonego materiału pozwala również zaobserwować, że zainteresowanie nakazami ochrony w europejskich państwach członkowskich wzrosło wraz z wprowadzeniem inicjatywy Europejskiego Nakazu Ochrony. Chociaż wszystkie europejskie państwa członkowskie mają możliwość stosowania środków ochrony, to dostępne materiały wskazują, że nadal istnieją poważne obawy co do efektywności ich wdrażania.

Badania nad stosowaniem i efektywnością stosowania i wykonalności nakazów ochrony są niestety wciąż nieliczne. Na podstawie zgromadzonego i przeanalizowanego materiału można jednak stwierdzić, że głównie w celu przeciwdziałania ponownej wiktyimizacji w związku przemocą domową we wszystkich państwach członkowskich UE wdrożono jakąś formę nakazu ochrony. Główne dziedziny prawa, za pomocą których można go uzyskać, to prawo cywilne, karne i „nakazy dotyczące nakazu opuszczenia mieszkania i zakazu zbliżania w sytuacjach nadzwyczajnych”. Nakazy ochrony karnej są ogólnie dostępne zarówno na etapie przedprocesowym, jak i po procesowym, a powszechną praktyką jest umożliwienie wszystkim ofiarom przemocy dostępu do nakazów ochrony karnej. Nakazy ochrony dostępne na ścieżce cywilnej można generalnie uzyskać w postępowaniu przyspieszonym, niezależnym od postępowania co do istoty sprawy. Z kolei nakazy, które mogą zostać nałożone w sytuacjach nagłych, niezależnie od woli ofiary i niezależnie od postępowania karnego, wciąż nie są dostępne we wszystkich krajach członkowskich UE. Umożliwiają one usunięcie osoby stosującej przemoc z domu rodzinnego na ograniczony czas, podczas którego ofiara może ubiegać się o przedłużoną ochronę. Nakazy dotyczące nagłych przypadków są zazwyczaj dostępne tylko dla osób doświadczających przemocy, które dzielą wspólne gospodarstwo domowe z osobą stosującą przemoc lub mieszkają z tą osobą.

Jednocześnie – przyglądając się doświadczeniom wybranych państw UE – można podsumować, że opisywane środki ochrony są coraz częściej rozszerzane automatycznie na dzieci będące świadkami przemocy domowej. Austriackie prawo ochroni osoby doświadczające przemocy głównie za pomocą cywilnych nakazów tymczasowych, bo choć postępowanie karne daje również pewne możliwości ochrony, to nie jest to środek podstawowy. Efektywnie wykorzystywany jest też natychmiastowy środek ochrony separujący osobę stosującą przemoc od rodziny, który może nałożyć policja. Jeśli bezpieczeństwo dziecka jest zagrożone, to od 2013 r. policja jest uprawniona do wydawania sprawcy przemocy zakazu wstępu również do szkoły lub przedszkola dziecka. Przy czym nie ma znaczenia, czy do przemocy lub groźby przemocy dochodzi w domu, w miejscu publicznym czy też gdzieś indziej. Z kolei w Holandii, gdzie nakaz ochrony dostępny był na ścieżce cywilnej już od wielu lat, to w praktyce nie zapewniał natychmiastowej ochrony. Krótkoterminowy nakaz opuszczenia mieszkania i zakaz zbliżania się został natomiast uregulowany w 2009 r. w ustawie specjalnie poświęconej przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie. Holenderskie prawo przewiduje ponadto nakazy ochrony w postępowaniu karnym. Przy czym dzieci nie są automatycznie włączane ani do cywilnych nakazów ochrony, ani nakazów dostępnych w postępowaniu karnym. By dzieci zostały nimi objęte, konieczny jest stosowny

wniosek ze strony osoby ubiegającej się o taki nakaz. Jednocześnie środki ochrony dotyczące sytuacji nagłych, czyli tak zwane krótkoterminowe nakazy opuszczenia mieszkania i zakazu zbliżania, automatycznie obejmują dzieci mieszkające w domu rodzinnym z osobą stosującą przemoc. Jeśli jednak osoba stosująca przemoc ma prawo do odwiedzin dzieci, wówczas nakaz ochrony obowiązujący jedynie wobec ofiary przemocy może te prawa uwzględniać. Oznacza to, że taki nakaz pozwala sprawcy w pewnym stopniu na kontakt z dziećmi. W Hiszpanii natomiast najważniejszą regulacją jest szczególnie nakaz ochrony dla ofiar przemocy ze względu na płeć wprowadzony ustawą z 2003 r. Ujednolica on różne instrumenty ochrony osób pokrzywdzonych przestępstwem przemocy w rodzinie, a dzięki szybkiej i prostej procedurze sądowej mającej miejsce jeszcze przed wstępnym dochodzeniem sądowym, przyznaje im kompleksową ochronę łączącą środki o charakterze cywilnym i karnym. Niezwykle ważne jest, dzięki tej kompleksowości jedno orzeczenie sądu obejmuje zarówno środki ograniczające swobodę zbliżania się do osoby doświadczającej przemocy, jak i środki zapewniające bezpieczeństwo jej całej rodzinie. Niezależnie od tego dostępne są również nakazy krótkoterminowe w formie zakazu kontaktu, zakazu zbliżania się lub wstępnego przyznania prawa do opieki nad dziećmi osobie doświadczającej przemocy. W Hiszpanii uznaje się bowiem, że dzieci będące świadkami przemocy są zagrożone przemocą.

Podsumowując opisane wybrane doświadczenia wprowadzające czytelnika do problematyki ochrony dziecka przed osobą stosującą przemoc w rodzinie, można sformułować trzy główne wnioski. Po pierwsze potwierdzają one jak ważny element systemu ochrony dzieci przed przemocą domową stanowią środki ochrony i pokazują, że mogą być one wykorzystywane jako dobre przykłady dla tych państw członkowskich UE, w których analogiczne środki nie są jeszcze stosowane w należyтым zakresie. Po drugie skłaniają do jednoczesnej konkluzji, że środki ochrony dostępne na gruncie prawa zarówno cywilnego, jak i karnego, a także te rozwiązania, które możliwie są do wykorzystania w tzw. sytuacjach nagłych, powinny być automatycznie rozszerzane na dzieci będące świadkami przemocy domowej. Staje się to szczególnie ważne w kontekście rozwoju mechanizmu Europejskiego Nakazu Ochrony, który ma ogromne znaczenie w erze otwartych granic i swobodnego przemieszczania się pomiędzy krajami członkowskimi UE. Po trzecie wskazują, że dalsze wysiłki na rzecz pogłębionych badań zarówno nad stosowaniem, jak i podnoszeniem efektywności wykorzystania środków ochrony dzieci przed przemocą domową są nie tylko zasadne, ale wręcz konieczne.

E-mail autorki: mk-w@wp.pl.

BIBLIOGRAFIA

- Appel, A. E., Holden, G. W. (1998). The co-occurrence of spouse and physical child abuse: A review and appraisal. *Journal of Family Psychology*, 12(4), 578–599. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0893-3200.12.4.578>.
- Association of Austrian Autonomous Women's Shelters, Domestic Abuse Intervention Centre Vienna. (2016). *Austrian NGO-Shadow Report to GREVIO*. Wiedeń: GREVIO Shadow Report NGO-Coalition. Pobrane z: https://www.interventionsstelle-wien.at/download/?id=GREVIO-Schattenbericht_2016.pdf.
- Butchart, A., Mikton, C., Dahlberg, L. L., Krug, E. G. (2014). *Global status report on violence prevention 2014*. Genewa: World Health Organization. Pobrane z: <https://injuryprevention.bmj.com/content/21/3/213.short>.
- Carlson, B. E. (2000). Children exposed to intimate partner violence: Research findings and implications for intervention. *Trauma, Violence, & Abuse*, 1(4), 321–342. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/1524838000001004002>.
- Corti, L., Thompson, P., (2007). Secondary Analysis of Archived Data, Qualitative Research Practice. W: C. Seale, G. Gobo, J. F. Gubrium, D. Silverman (red.), *Qualitative Research Practice* (s. 297–313). Londyn – Thousand Oaks, CA – New Delhi: Sage Publications.
- Dong, M., Anda, R. F., Felitti, V. J., Dube, S. R., Williamson, D. F., Thompson, T. J. i in. (2004). The interrelatedness of multiple forms of childhood abuse, neglect, and household dysfunction. *Child Abuse & Neglect*, 28, 771–784. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.01.008>.
- Edleson, J. L. (1999). Children's witnessing of adult domestic violence. *Journal of Interpersonal Violence*, 14(8), 839–870. <http://dx.doi.org/10.1177/088626099014008004>.
- Edleson, J. L. (1999). The overlap between child maltreatment and woman battering. *Violence Against Women*, 5(2), 134-154. <https://doi.org/10.1177%2F107780129952003>.
- European Commission. (2010). *Feasibility study to assess the possibilities, opportunities and needs to standardise national legislation on violence against women, violence against children and sexual orientation violence*. Luksemburg: Publications Office of the European Union. Pobrane z: https://www.europarl.europa.eu/eplive/expert/multimedia/20110405MLT17038/media_20110405MLT17038.pdf
- European Commission. (2021). *EU Strategy on the RIGHTS OF THE CHILD*. Luksemburg: Publications Office of the European Union. Pobrane z: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/ds0821040enn_002.pdf.

- European Commission. (2021). *The European Union's Plan for Children's Rights*. Luksemburg: Publications Office of the European Union. Pobrane z: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/long_version.pdf.
- European Parliament. (2017). *European Protection Order Directive 2011/99/EU. European Implementation Assessment*, European Parliamentary Research Service. Pobrane z: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603272/EPRS_STU\(2017\)603272_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603272/EPRS_STU(2017)603272_EN.pdf).
- Freixes, T. (2022). *Mapping the legislation and assessing the impact of Protection orders in the European Member States (POEMS). National Report Spain*. Pobrane z: <http://poems-project.com/wp-content/uploads/2015/02/Spain.pdf>.
- Jiménez-Becerril, T., López R. C. (2011). The European Protection Order. *EUCRIM. THE EUROPEAN CRIMINAL LAW ASSOCIATIONS' FORUM*, 2, 76. Pobrane z: <https://eucrim.eu/issues/2011-02/>.
- Jouriles, E. N., McDonald, R., Smith Slep, A. M., Heyman, R. E., Garrido, E. (2008). Child abuse in the context of domestic violence: Prevalence, explanations, and practice implications. *Violence and Victims*, 23(2), 221–235. <http://dx.doi.org/10.1891/0886-6708.23.2.221>.
- Logar, R., Niemi, J. (2017). *Emergency barring orders in situations of domestic violence: Article 52 of The Istanbul Convention. A collection of papers*, Council of Europe. Pobrane z: <https://rm.coe.int/convention-istanbul-article-52/168073e0e7>
- Mediterranean Institute of Gender Studies. (2021). *Promoting the right of protection of women through the application of the EC Directive 2011/99/EU and the European Protection Order D41 – Promising Practices*. Pobrane z: https://www.artemis-europa.eu/wp-content/uploads/2020/12/D41_Good-practices-EPO.pdf.
- Mitis, F., Sethi, D., Crispino, V., Galea, G. (2014). *European facts and the global status report on violence prevention 2014*. Kopenhaga: WHO Regional Office for Europe. Pobrane z: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/265750/European-facts-and-the-Global-status-report-on-violence-prevention-2014-Eng.pdf.
- Sethi, D., Bellis, M., Hughes K., Gilbert R., Mitis F., Galea G. (2013). *European report on preventing child maltreatment*. Kopenhaga: WHO Regional Office for Europe. Pobrane z: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/European-Report-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf.
- Sethi, D., Yon, Y., Parekh, N., Anderson, T., Huber, J., Rakovac, I., Meinck, F. (2018). *European status report on preventing child maltreatment*. Kopenhaga: WHO Regional Office for Europe. Pobrane z: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0017/381140/wh12-ecm-rep-eng.pdf.

- Silvern, L., Karyl, J., Waelde, L., Hodges, W. F., Starek, J., Heidt, E. (1995). Retrospective reports of parental partner abuse: Relationships to depression, trauma symptoms and self-esteem among college students. *Journal of Family Violence*, 10, 177–202. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1007/BF02110599>.
- Turner, P. D. (1997). *Secondary Analysis of Qualitative Data. Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association (Chicago, IL, March 24-28, 1997)*. Pobrane z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED412231.pdf>.
- Van der Aa, S. (2010). *Stalking in the Netherlands: Nature and prevalence of the problem and the effectiveness of anti-stalking measures (diss.)*. Apeldoorn: Maklu. Pobrane z: <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/stalking-in-the-netherlands-nature-and-prevalence-of-the-problem->.
- Van der Aa, S. (2012). Protection orders in the european member states: Where do we stand and where do we go from here? *European Journal on Criminal Policy and Research*, 18, 183–204. <https://doi.org/10.1007/s10610-011-9167-6>.
- Van der Aa, S. (2022). *Mapping the legislation and assessing the impact of Protection orders in the European Member States (POEMS). National Report The Netherlands*. Pobrane z: <http://poems-project.com/wp-content/uploads/2015/02/Netherlands.pdf>.
- Van der Aa, S., Niemi, J., Sosa, L., Ferreira, A., Baldy, A. (2015). *Mapping the legislation and assessing the impact of Protection Orders in the European Member States*. Oisterwijk: Wolf Legal Publisher. Pobrane z: <http://poems-project.com/wp-content/uploads/2015/04/Intervict-Poems-digi-1.pdf>.
- World Health Organization. (2014). *Investing in children: the European child maltreatment prevention action plan 2015–2020*. Kopenhaga: Regional Office for Europe. Pobrane z: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/253728/64wd13e_InvestChildMaltreat_140439.pdf.
- World Health Organization. (2016). *INSPIRE: seven strategies for ending violence against children*. Luksemburg: WHO. Pobrane z: <https://www.who.int/publications/i/item/inspire-seven-strategies-for-ending-violence-against-children>.
- World Health Organization. (2018). *INSPIRE Handbook: action for implementing the seven strategies for ending violence against children*. Luksemburg: WHO. Pobrane z: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/272996>.
- World Health Organization. (2021). *European regional status report on preventing violence against children*. Kopenhaga: Regional Office for Europe. Pobrane z: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/341048/9789289055499-eng.pdf>.

AKTY PRAWNE

Convention on the Rights of the Child, Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49. Pobrane z: <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>

Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Council of Europe Treaty Series – No. 210. Council of Europe 2011. Pobrane z: <https://rm.coe.int/168008482e>

Charter of Fundamental Rights of The European Union, Official Journal of the European Union, C 326/395. 26.10.2012. Pobrane z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT&from=EN>

Directive 2011/99/Eu of The European Parliament and of The Council of 13 December 2011 on the European protection order, Official Journal of the European Union, L 338/2, 21.12.2011. Pobrane z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0099&from=EN>

Regulation (EU) No 606/2013 of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on mutual recognition of protection measures in civil matters. Official Journal of the European Union, L 181/4, 29.6.2013. Pobrane z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0606&from=EN>.

ADRESY INTERNETOWE

EBSCO Information system – <https://www.ebsco.com/>.

European mortality database (MDB) – <https://gateway.euro.who.int/en/datasets/european-mortality-database/>.

MEASURES TO PROTECT A CHILD AGAINST A PERPETRATOR OF DOMESTIC VIOLENCE IN THE EXPERIENCE OF SELECTED EU MEMBER STATES

The issue of protection measures that allow the separation of the perpetrator from children is extremely important in the context of caring for their safety. According to numerous studies, children are still harmed either by direct use of violence against them or by witnessing violence against family members. Awareness of the significant impact that such experiences in childhood have on the further life of a child makes the regulations on extending protection measures to children affected by or being at

risk of violence an important subject of research. Based on the results of the research conducted with the use of theoretical qualitative secondary analysis, this article confirms the importance of this issue by briefly describing the size of the phenomenon of domestic violence child abuse in a global perspective, and then narrowing the problem down to the European region and European Union member states. It also presents examples of European strategy papers, regulations and initiatives to protect children from domestic violence, preparing the reader to introduce a more detailed description of the protection measures that constitute the theme of the article. Based on the example of experience from three selected European Union member states, he describes the way of applying protection orders available in civil proceedings, in criminal proceedings, as well as the use of protective orders and prohibitions in the so-called emergency situations. Thanks to this, the material can be considered both as an introduction to the issue, as well as a source for the operationalization of further in-depth research on the use of measures to protect children against domestic violence.

KEYWORDS

RESTRAINING ORDER, EMERGENCY BARRING ORDER, PROTECTION ORDERS, CHILD MALTREATMENT PREVENTION, DOMESTIC VIOLENCE

Cytowanie:

Kordaczuk-Wąs, M. (2022). Środki ochrony dziecka przed osobą stosującą przemoc w rodzinie w doświadczeniu wybranych państw członkowskich Unii Europejskiej. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 21(1), 125–148.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI
www.ms.gov.pl

FUNDUSZ
SPRAWIEDLIWOŚCI

Sfinansowano ze środków – Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości